

Naar een Raad voor de Journalistiek?

Dirk Voorhoof

Hoogleraar vakgroep *Communicatiewetenschappen*, Universiteit Gent

Na de berichtgeving over de politieke schandalen en de nevendossiers van Neufchateau ligt de journalistiek zwaar onder vuur. De sector heeft de laatste jaren nochtans ernstige pogingen tot zelfcontrole ondernomen. Niet voldoende, repliceert men in politieke en gerechtelijke kringen; vaak de eerste belaagden van de pers. Biedt een 'Raad voor de Journalistiek' een oplossing?

Sinds enige tijd is er sprake van een "een problematische relatie" tussen media, justitie en de politiek. In justitiekringen, door advocaten, magistraten en politici - en recent ook door journalisten - hoort men openlijk klagen over de manier waarop in de media over justitie en over de politiek wordt bericht. De journalistiek zou een loopje nemen met een aantal basisregels zoals het vermoeden van onschuld en het respect voor de privacy, de gerechtsverslaggeving bevat teveel herkenbaarheidsinformatie in verband met verdachten, getuigen en slachtoffers en de verslaggeving is vaak ook onzorgvuldig of eenzijdig. Men erkent wel dat de media de waakhond moeten zijn binnen een politieke democratie, een betrouwbare waakhond die gaat blaffen als de spelregels binnen de politiek of het gerechtelijk apparaat niet worden gerespecteerd. Soms ontstaat de indruk dat de media niet die belangrijke waakhond zijn, maar zich gedragen als luidruchtige, onbetrouwbare keffertjes. Een soort Tina's als het ware.

De voorbije maanden laaide de discussie over de journalistieke deontologie (of het gebrek eraan) opnieuw hoog op. Sommige kranten, tijdschriften en radio- en tv-redacties zaten bij de berichtgeving over de zgn. 'nevendossiers' van Neufchateau wel heel erg hoog in de bocht. De berichtgeving over de getuigenis van Regina Louf, paradoxaal beter bekend als X1, getuigde

volgens sommigen van een totaal gebrek aan journalistieke deontologie. Over en weer beschuldigden journalisten en hoofdredacteurs elkaar van ontoelaatbare journalistiek.

De pers belaagd

Vanuit zowel de politieke wereld als vanuit de magistratuur is al vaker scherp gereageerd tegen bepaalde ontwikkelingen in de journalistieke berichtgeving, vooral naar aanleiding van de zgn. 'politiek-juridische' affaires van de afgelopen jaren. Om een einde te maken aan het onbetamelijk openbaar maken van allerlei gegevens uit lopend gerechtelijk onderzoek is voorgesteld om de journalisten strafrechtelijk verantwoordelijk te stellen wegens schending van het onderzoeksgeheim. Tegelijk beoogt een aantal wetsvoorstellen een verbod in te stellen tot het "noemen van namen" van verdachten totdat er een einduitspraak is. Ook is het voorstel gedaan tot het correctionaliseren van de persmisdrijven zodat strafbare meningsuitingen via de media niet langer tot de exclusieve bevoegdheid van het Hof van Assisen zouden behoren. Het correctionaliseren van de persmisdrijven zou uiteindelijk een einde moeten maken aan de feitelijke straffeloosheid die momenteel op dit vlak bestaat en zou de basis moeten vormen voor een effectieve strafvervolgning van "ontsporingen" in de journalistiek. Aanvullend is de oprichting be-

pleit van een 'Orde van Journalisten' opdat ook tuchtrechtelijk zou kunnen worden ingegrepen tegen onduldbare journalistieke praktijken.

De conclusies van het senaatscolloquium van 1995

Maar uiteindelijk is geen van deze voorstellen op de politieke agenda (van de regering) gekomen. Integendeel. Als basisconclusie uit het senaatscolloquium van eind 1995 opteerde de minister van justitie, Stefaan De Clerck, niet voor het afkondigen van nieuwe wettelijke (straf)bepalingen, noch voor een repressief beleid ten aanzien van de media. De oprichting van een 'Orde van Journalisten' of de organisatie van een vorm van "tuchtrecht" werden uiteindelijk evenmin als beleidsopties weerhouden.

De minister van justitie zette twee pistes uit om te zoeken naar gepaste middelen om de kwaliteit van de journalistieke berichtgeving te kunnen bewaken en om meer efficiënte rechtsmiddelen te ontwikkelen naar aanleiding van onzorgvuldige journalistiek. Ten eerste werd geopteerd voor een aanpassing van de antwoordrechtwet. Een voorontwerp van wet betreffende het recht van antwoord en het recht op repliek is door de ministerraad goedgekeurd in juli 1997. Het wetsontwerp wil de antwoordrechtwet actualiseren en o.a. de procedure korter en toegankelijker maken indien een krant of een tijdschrift de publicatie van een antwoordtekst ten onrechte weigert. Ook wordt een bijzonder recht op repliek in het vooruitzicht gesteld als verweer tegen eerdere gerechtsverslaggeving.

Ten tweede werd door de minister voorgesteld om een 'forum voor eerstelijnsregeling van conflicten' te organiseren, dit ook om gerechtelijke tussenkomsten te beperken. De minister van justitie opteerde ervoor om deze piste van 'een geschillencommissie' (of hoe ze ook moge heten) verder uit te werken, in overleg met de bestaande instanties en in overleg met de media.

Het voorstel van de werkgroep 'Media & Justitie'

Voorjaar 1997 is door de minister van justitie opdracht gegeven aan de door hem aangestelde werkgroep 'Media & Justitie' - met daarin de professoren Herman Bosly (UCL), David D'Hooghe (KUL) en de auteur van dit artikel - om een

voorstel uit te werken tot organisatie van "een buitengerechtelijke geschillenregeling" in verband met betwistingen inzake journalistieke berichtgeving. Ter voorbereiding werd vanuit de werkgroep overleg georganiseerd met vertegenwoordigers van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB), met vertegenwoordigers van de Belgische Vereniging van Dagblad Uitgevers (BVDU) en de Nationale Federatie voor Informatie Weekbladen (NFIW) en met het College der Nederlandstalige Hoofdredacteurs. Eind 1997 werd bij de minister van justitie een voorstel ingediend tot oprichting van een 'Raad voor de Journalistiek'. De werkgroep die het voorstel formuleerde bestond nog uit twee leden, aangezien Herman Bosly ondertussen als expert in de commissie-Dutroux was aangesteld.

Overheidsinmenging versus zelfregulering en -controle

Het uitgangspunt van het voorstel is dat tal van problemen die zich stellen bij de dagelijkse journalistieke berichtgeving veeleer de aandacht verdienen via zelfregulering en zelfcontrole dan dat gezocht moet worden naar bijkomende strafbepalingen, nieuwe rechtsmiddelen of uitbreiding van de civiele aansprakelijkheid voor journalistieke berichtgeving. Maar anderzijds is het een constante vaststelling dat de journalistieke zelfregulering en zelfcontrole dreigen tekort te schieten in termen van handhaving en afdwingbaarheid van de beginselen van journalistieke deontologie.

Aldus bevindt de overheid zich in een moeilijke situatie, gewrongen tussen een onwenselijk 'interventionisme' en een onhoudbaar 'abstentionisme'. De overheid kan zich inderdaad maar beter niet te veel inmengen in de persvrijheid. De geschiedenis heeft geleerd dat de onafhankelijkheid en de pluriformiteit van de media, het maatschappelijk debat en uiteindelijk de democratie daar zelden (of beter: nooit) bij gebaat zijn. Maar anderzijds dient de journalistiek voor zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid te worden geplaatst en kan de overheid niet passief toezien dat de journalistiek een aantal grenzen overschrijdt die in een rechtsstaat, in een democratische samenleving gerespecteerd moeten worden.

Ter bescherming van bepaalde 'rechten van anderen' (bv. het recht op privacy, het recht op een eerlijk proces, het vermoeden van onschuld, het recht op afbeelding, het recht op eer en goede naam) volstaan blijkbaar niet de vigerende wettelijke bepalingen of schiet vaak de afdwingbaarheid in rechte tekort. Het afkondigen van bijkomende, specifieke beperkende wetgeving dreigt evenwel een beknotting in te houden van de vrije nieuwsgaring en van de onafhankelijke en kritische journalistiek. Het opsluiten in strakke rechtsregels verdient vanuit dit perspectief geen aanbeveling.

Daarom is niet geopteerd voor een verstraking van de wetgeving, noch voor een bij wet opgerichte 'geschillenraad' of bijzondere rechtsprocedure. Precies in aanvulling op de bestaande wetgeving en de bestaande rechtsmiddelen wordt voorgesteld om het instrument van de zelfregulering en de zelfcontrole m.b.t. de journalistieke deontologie verder te stimuleren, verder uit te bouwen en te optimaliseren. Het is niet de taak van de overheid, van de politiek, om deze regels van deontologie uit te vaardigen, noch om de samenstelling of bevoegdheid van de organen van journalistieke zelfcontrole vast te leggen. Er kunnen echter wel positieve stimuli uitgaan van de overheid, stimuli die de bestaande vormen van zelfregulering en zelfcontrole kunnen verbeteren en voeding kunnen geven aan een grotere alertheid tot naleving van de basisprincipes van de journalistieke deontologie.

De bestaande 'Raad voor Deontologie' van de AVBB

De Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB) heeft de voorbije jaren initiatieven genomen om toezicht uit te oefenen op de journalistieke deontologie van de beroepsjournalisten in België. De regels en voorschriften inzake journalistieke deontologie zijn o.m. opgenomen in de Internationale code van de IFJ, de zgn. Code van Bordeaux uit 1954, de Verklaring der rechten en plichten van de journalisten, München 1971 en specifiek voor wat België betreft de 'Code van journalistieke beginselen' aangenomen door de BVDU en de AVBB, 1982. In 1994 zijn door de werkgroep 'Media en Migranten' van de AVBB ook nog een aantal

specifieke aanbevelingen opgesteld in verband met de berichtgeving over allochtonen.

In de loop van 1995 is een belangrijke stap gezet door de AVBB. Klachten of vragen om advies inzake journalistieke deontologie kunnen ingediend worden bij het bureau van het AVBB. Het bureau fungeert als onderzoeksinstantie en seponereert de klacht of maakt de vraag om advies of de klacht over aan de Raad voor Deontologie, bestaande uit 11 beroepsjournalisten, leden van de AVBB. De Raad is bevoegd om adviezen te formuleren over de deontologie dan wel standpunten in te nemen bij klachten tegen journalisten. De Raad kan ook op eigen initiatief handelen. De adviezen van de Raad kunnen gepubliceerd worden in het blad *De Journalist*. Een krant kan soms uit eigen beweging een advies van de Raad publiceren, zoals dit onlangs gebeurde door *De Morgen* (*De Morgen*, 10 maart 1998, Advies van de Raad in de zaak Benoit Dejemeppe-*De Morgen*). Terwijl de Raad voor Deontologie zetelt in eerste aanleg is ook voorzien in een beroepsorgaan, nl. het College voor Deontologie, bestaande uit 5 beroepsjournalisten, leden van de AVBB (zie in dit nummer ook het artikel van Pol Deltour, alsook Voorhoof, D., De titel van beroepsjournalist en de bewaking van de journalistieke deontologie, In: *Mediagids/Mediarecht*, 1997).

Aanzetten tot hervorming van het huidig stelsel

Daar waar het jaarverslag 1995 van de Raad voor Deontologie reeds vermeldde dat de huidige structuur met de Raad en het College voor deontologie "vermoedelijk niet definitief is", gaat het jaarverslag 1996 grondiger in op de discussie in verband met de implementatie van de journalistieke deontologie en de rol en betekenis daarvan van de Raad en het College voor Deontologie.

Het jaarverslag stelt in zijn inleiding: "De bij de Raad voor Deontologie ingediende dossiers worden hoe langer hoe talrijker en hoe langer hoe belangrijker ... qua volume en wat de aan de orde gestelde principes betreft. Voor de leden van de Raad wordt het moeilijk de dossiers binnen de reglementair gestelde termijnen te bestuderen en te bespreken. (...) Het wordt hoe langer hoe duidelijker dat het grote publiek vraagt

dat bepaalde journalistieke gedragingen worden gewijzigd. Onder meer wat de ongerechtvaardigde bekendmaking van namen van personen betreft. Wanneer op een dergelijk verzoek niet concreet wordt ingegaan, zet men de wetgevende macht ertoe aan deze materie bij wet te regelen met alle gevaar voor overdrijving van dien. Men doet er beter aan vooraf samen na te denken en te beslissen in plaats van achteraf spijt te hebben". Vanuit de AVBB is ook voorgesteld het College voor Deontologie te laten voorzitten door een "vooraanstaand jurist of magistraat" en een verbinding te maken tussen de deontologische controle en de wettelijk beschermde titel van beroepsjournalist. Voorgesteld is dat de deontologische organen een zware en herhaaldelijke inbreuk op de journalistieke deontologie zouden kunnen overmaken aan de erkenningscommissie in het kader van de wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en bescherming van de titel van beroepsjournalist.

Naar een Belgische 'Raad voor de Journalistiek'?

Bij het uitwerken van een voorstel tot het verbeteren van de journalistieke zelfcontrole is uitgegaan van de volgende doelstellingen:

- geen bijkomende wettelijke beperkingen, geen restrictieve overheidsinmenging;
- geen orde van journalisten en geen tuchtrecht;
- optimalisering van de zelfregulering;
- permanente bekommernis om de naleving van de journalistieke deontologie en de inscherping van het verantwoordelijkheidsbesef van journalisten;
- performante organisatie van de zelfcontrole;
- het betrekken van de uitgevers, omroepen en hoofdredacteuren in de structuren van zelfcontrole teneinde alle media-actoren voor hun verantwoordelijkheid te plaatsten;
- het uitwerken van een procedure met lage drempel;
- transparantie van werking en uitspraken;
- zoveel mogelijk aansluitend bij de bestaande normen en organen voor de journalistieke deontologie;
- het in acht nemen van de scheiding tussen recht en deontologie;

- financiering door de media-actoren zelf, mogelijks aangevuld met financiële middelen vanwege de overheid (federaal/gemeenschap);
- de naleving van de journalistieke deontologie als voorwaarde stellen voor het behoud van de titel van beroepsjournalist zoals geregeld in de wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist;
- het in acht nemen van de scheiding tussen de journalistieke zelfcontrole enerzijds en de bevoegdheid inzake de intrekking of schorsing van de titel van beroepsjournalist anderzijds;
- het voorzien in een aanknopingspunt met de te wijzigen antwoordrechtwet.

Daartoe is de oprichting voorgesteld van een vzw 'Raad voor de Journalistiek', geïnspireerd op een aantal basiskennmerken van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek, zonder dit 'poldermodel' over te nemen. De bestuursorganen van deze vzw zijn bij de oprichting samengesteld uit beroepsjournalisten, uitgevers, de omroepen en hoofdredacteuren. Als statutaire opdracht heeft de vzw de taak toezicht uit te oefenen op de journalistieke deontologie en het nemen van allerlei initiatieven in functie van een betere naleving van en permanent overleg betreffende de journalistieke deontologie (seminaries, informatiebrochures, opleidingen, stages,...). De organen van de vzw zijn naast de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur, de 'Raad voor de Journalistiek' als advies- en controle-orgaan en de 'Ombudsman voor de Media' voor de eerstelijnsbemiddeling.

De Raad voor de Journalistiek wordt voorgezeten door een (ere)magistraat en de leden worden aangewezen door de oprichtende leden van de vzw: de AVBB (eventueel ook de twee recent gefederaliseerde beroepsunies VVJ en AJP), de uitgevers, omroepen en hoofdredacteuren. Het precieze aantal leden en de modaliteiten van de aanstelling worden bepaald door de vzw. Naast een vaste kern kan de Raad ook worden aangevuld met leden naargelang het dossierverband houdt met gedrukte of audiovisuele media of met bepaalde materies (gerechtshet slagen, financiële berichtgeving, politieke of sociale berichtgeving) of kunnen twee afdelin-

gen operationeel zijn, één in het Nederlands en één in het Frans. De procedure verloopt volgens het model van de huidige Raad voor Deontologie, eventueel verder uit te werken door de vzw. Ook het vastleggen van de precieze bevoegdheden van de Raad voor de Journalistiek gebeurt door de vzw. Minstens moet voorzien worden in een adviesbevoegdheid en in de mogelijkheid van ambtshalve optreden van de Raad, naast de mogelijkheid van klachtenbehandeling. De Raad moet in een pre-judiciële fase kennis kunnen nemen van en uitspraak kunnen doen omtrent betwistingen in verband met het recht van antwoord.

De adviezen en beslissingen van de Raad zijn openbaar en worden gepubliceerd in *De Journalist* en (facultatief) in het betrokken medium, naast de publicatie in het jaarverslag van de vzw. De beslissingen van de Raad voor de Journalistiek waarin een (ernstige) inbreuk op de journalistieke deontologie door een beroepsjournalist is vastgesteld, wordt overgemaakt aan de erkenningscommissie zoals bedoeld in de wet van 1963 betreffende de erkenning en bescherming van de titel van beroepsjournalist. In het voorstel wordt de optie genomen om de bevoegdheid inzake het intrekken of schorsen van de titel van beroepsjournalist nadrukkelijk niet toe te wijzen aan de 'Raad voor de Journalistiek' zelf, maar deze bevoegdheid strikt en uitsluitend toe te vertrouwen aan de erkenningscommissie zoals bedoeld in de wet van 30 december 1963. Basisoverweging hierbij is dat de werking en het open debat in de 'Raad voor Journalistiek' dreigt te worden gehypothekeerd wanneer deze tegelijk een soort van tuchtbevoegdheid zou moeten uitoefenen in de zin van de schorsing of intrekking van de titel van beroepsjournalist. De erkenningscommissie wordt aldus in kennis gesteld van de negatieve beslissingen van de 'Raad voor de Journalistiek', en kan op grond van het haar voorgelegde advies, en mits inachtneming van de rechten van de verdediging, de titel van beroepsjournalist tijdelijk schorsen of intrekken. Voorafgaandelijk moet dan wel eerst een aanpassing gebeuren aan de wet van 1963 in die zin dat een bijkomende voorwaarde wordt gesteld aan de erkenning en het behoud van de

titel van beroepsjournalist. Voorgesteld is een art. 1, al. 1, 6 aan de wet toe te voegen waardoor als bijkomende voorwaarde geldt: "het beroep uitoefenen met inachtneming van de journalistieke deontologie".

Naast de organisatie van de 'Raad voor Deontologie' is voorgesteld dat de vzw ook zou overgaan tot de oprichting van de functie van 'ombudsman voor de Media'. De taak van deze ombudsman/vrouw bestaat erin op de eerste lijn te bemiddelen, problemen op te lossen die om een snelle reactie vragen (rechtzetting) of maatregelen te treffen die een geschil in rechte tussen klager en het medium kunnen helpen voorkomen. Deze ombudsman/vrouw is gemakkelijk en informeel bereikbaar en staat in nauw contact met de verantwoordelijken of ombudsmannen/vrouwen van de redacties bij de kranten, tijdschriften en audiovisuele media. De 'Ombudsman voor de Media' kan ook doorverwijzen naar de 'Raad voor de Journalistiek' of informatie verstrekken in verband met mogelijke rechtsmiddelen om te reageren tegen onrechtmatige of onwettige journalistieke praktijken (bv. recht van antwoord, civiele vordering, Vlaamse geschillenraad op radio en televisie, klacht bij de Jury voor Eerlijke Praktijken, ...).

De voorbereiding van de wijziging van de wet van 30 december 1963 kan synchroon verlopen met de oprichting van de vzw 'Raad voor de Journalistiek' en met het installeren van de Raad en de aanstelling van de Ombudsman. Tegelijk wordt met de overheid overlegd via welke mechanismen de federale overheid en/of de gemeenschapsoverheden kunnen instaan voor de medefinanciering van de vzw 'Raad voor de Journalistiek'.

Besluit

Tot hier een ruwe schets van het voorstel tot oprichting van een 'Raad voor de Journalistiek'. Niet dat deze Raad als een toverformule alle problemen zal oplossen, verre van. Maar als de journalistiek ernstig wil genomen worden, moet de hand nu wel aan de ploeg worden geslagen. Het is aan de mediasector zelf om te bewijzen dat persvrijheid en verantwoordelijkbesef elkaar in evenwicht kunnen houden.